

ВЧЕНОМУ, ПРОФЕСОРОВІ, ПЕДАГОГОВІ ВАЛЕНТИНУ ПАВЛОВИЧУ ШКВАРЦЮ – 70

Моє знайомство з Валентином Шкварцем відбулося наприкінці 1970-х років, коли зустрічалися на різноманітних республіканських семінарах, конференціях і нарадах вузівців. Уже тоді відчувалося, що ця висока, міцної статури, симпатична і розважлива, водночас завжди в настрої, жартівлива, дещо насмішкувата чи скептична і водночас весела людина є нестандартною, більше того – неординарною, яскравою особистістю.

А затим, з його переїздом у середині 1991 р. до м. Миколаєва, стали працювати разом, на кафедрі політичної історії і політичної економії педагогічного інституту. Звичайно, зустрічалися не тільки на кафедрі, в аудиторіях і кабінетах, але й в гостях в окремих викладачів, у моєму помешканні (В.П.Шкварець з серпня 1991 р. по грудень 1994 р. як запрошений на роботу в Миколаїв спочатку проживав у студентському гуртожитку). Там ми познайомилися із розумною, симпатичною його дружиною Галиною Прокопівною, яка в 1992 р. почала викладати німецьку мову на факультеті іноземних мов тоді педагогічного інституту.

Згодом я довідався про батьків і дітей Валентина Павловича, багатьох його рідних і близьких, друзів, насамперед з м. Тернополя, де він перед цим проживав майже 25 років (1967-1991), працюючи за направленням після аспірантури Київського державного університету ім. Т.Шевченка. Уже там народився його син Віталій, а дочка Валентина – раніше, в рідній Кам'янці, коли ще навчався в аспірантурі.

Дитинство Валентина Павловича пройшло в надзвичайно строкатому і багатому природою, знаменитими людьми та історією Черкаському краї – землі Богдана і Тараса: Чигиринщина, Холодний Яр, Кам'янка – колись рангове володіння Богдана Хмельницького, один із центрів гайдамаччини, Кам'янська управа Південного товариства декабристів, трирічне перебування в Давидових – нащадків героя Вітчизняної війни 1812 року під час південного заслання О.С.Пушкіна, щоліта, більше 30 років у своєї сестри Олександри проживав П.І.Чайковський, тут творив і втілював у життя найперші свої шедеври; окрім того, величні пам'ятки давнини Черкащини – все це не могло не вплинути на формування

майбутнього історика. А ще ж голод, холод, всілякі хвороби, моральні страждання як представника цих дітей воєнного покоління.

Після сільських шкіл у Ревівці та Михайлівці поблизу містечка Кам'янки у перші важкі повосенні роки – навчання у Черкаському педучилищі. Згодом – учительська праця в рідній Кам'янці, служба в армії на Вінниччині і Буковині, знову та ж сама Кам'янська школа № 3, затим істфак Чернівецького університету. І скрізь супроводжують його багата історія, історичні місця. А ще – закохані в свою справу викладачі історії, такі як професори університету І.Гриценко, М.Ліщенко, Г.Габ, В.Литвинов, О.Пономарьов (науковий керівник дипломної роботи з історії декабристського руху в Україні), Є.Черезов, М.Шепета, В.Шаповалов, І.Винокур, В.Алікберлі, В.Голобуцький, доценти К.Ципко, М.Межевич, К.Мусієнко. Ці та інші люди – неперевершені фахівці історії – стояли біля колиски майбутнього історичного покликання ученого. Думаємо, що далеко не випадково однокурсники Валентина Павловича А.Копилов, М.Пірен, А.Черній також стали докторами історії, професорами, з десяток – доцентами.

Наступна робота над дипломною, праця на IV курсі під час практики і літніх канікул в Державній бібліотеці ім. Салтикова-Щедріна в Санкт-Петербурзі, в Кам'янській бібліотеці Музею декабристів і О.С.Пушкіна та П.І.Чайковського, де віднаходив раритетні видання, відсутні навіть в Санкт-Петербурзі, позитивний вплив і взаємовплив одnodумця, однокашника по університету Володимира Юрківа, палку чоловічу дружбу з яким проносить до цього часу через усе життя, – все це та ряд інших, можливо, найважливіших чинників, насамперед таких, як любов батьків Павла Яковича і Марії Семенівни, його дядьків по матері Федора Семеновича і Анатолія Семеновича Бондаренків до історії, сивої минувшини, краєзнавства, глибокий інтерес до поточної політики (саме вони прищепили юному Валентину ненаситну до цих пір жагу до систематичного ознайомлення з газетами, іншими засобами масової інформації десь з 10-12-річного віку), остаточно визначили напрямок інтересів ще зі шкільної лави. Не будемо, шановні друзі, переповідати основні віхи життя й діяльності ювіляра. Вони досить повно викладені в покажчику. Зосередимо свою увагу лише на окремих фрагментах його життєвого шляху.

Так, в армійські та студентські роки надзвичайно серйозно й активно займався спортом. Мабуть, це сприяло виробленню в нього на все життя таких чудових якостей, як прагнення до порядку, організованості, чіткості, самодисципліни, обов'язковості, відповідальності, послідовності і наполегливості, умінь викластися повністю, коли треба, переборювати і примушувати себе, цінувати свій і чужий час. Завжди поважав і довіряв людям, хоча й нерідко страждав через це. А ще взаємодопомога, принциповість і схильність до компромісу, прямота і відвертість, відкритість, часом аж якась розкутість, лагідність і доброта, добродушність і немстивість... А ще емоційність, вразливість, невміння приховувати свої думки, прийняття усього близько до серця, а звідси – часом надмірне копання в собі, образливість тощо.

Після університету В.П.Шкварця зразу ж залишили працювати старшим лаборантом, затим викладачем кафедри історії. Принагідно лише відзначимо, що ці обставини змусили, приміром, оволодіти технікою роботи з друкарською машинкою, що потім ой як надбилося йому в подальшому житті.

У Миколаєві, зрештою, наші шляхи дещо розійшлися, але, на щастя, не кардинально, а тільки дещо умовно. В 1991-1993 рр. працювали на одній кафедрі. В жовтні 1993-го її розділили на дві – кафедру українознавства (завідувач В.П.Шкварець) і політології та економічної теорії (завідувач М.О.Багмет). Звичайно, наша співпраця тривала і далі, кафедри були розміщені поруч, частково зі спільною матеріальною базою.

Наведу лише кілька промовистих прикладів, які переконливо, на нашу думку, проливають світло на В.П.Шкварця як вченого, керівника, особистість. Наприкінці 1991-го постало питання перейти до викладання у вищій школі таких, зокрема, нових предметів, як історія України, українська і зарубіжна культура та ін. Жодної літератури не було, люди не зорієнтовані чи не адаптовані на це. Тоді В.П.Шкварець організує усіх членів кафедри на написання і видання до початку 1992-1993 навчального року посібника з історії України, коли планувалося розпочати викладання нових предметів. Завідувач був керівником авторського колективу, автором, редактором, коректором, знайшов двох меценатів, зумів підключити до цього облдержадміністрацію, знайшов підтримку і спільника в особі директора тоді Жовтневої районної друкарні І.Ф.Кокоска. І до 1

вересня 1992 р. посібник з історії України побачив світ. До речі, згодом його у такий же спосіб буде доопрацьовано і перевидано в 1997 р.

Водночас були розроблені й опубліковані плани семінарських занять з історії України і методичні поради до них, індивідуальні завдання з історії України для студентів-заочників. Ще через рік світ побачили таким же чином підготовлені посібники “Історія України в особах” в I і II частинах, “Українська і зарубіжна культура”. До речі, за останню всім авторам – членам кафедри українознавства – в 1996 році було присуджено премію ім. М.М.Аркаса.

А потім були ще введені нові спецкурси, такі як “Історія українського війська”, “Українці в світі”, “Історія єврейського народу” та ряд інших. Ці справи знову супроводжувалися виданням відповідної навчальної літератури, виготовленням наочних посібників тощо. Все це забезпечило належну підготовку до викладання і вивчення нових предметів, безболісний і професійний, якісний перехід до нього. Звичайно, жаль, що нагромаджений тоді досвід було згодом розпорошено і, зрештою, загублено. Відчуваючи якесь роздвоєне ставлення керівництва вузу до кафедри, до себе особисто, місяцями не одержуючи заробітної плати, з відкриттям філії НаУКМА з 1 вересня 1996 р. став працювати її сумісником, а ще через два роки – завідувати кафедрою українознавства Миколаївського навчально-наукового центру, тепер інституту, Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова. Отож, через 10 років (до 2003 р.) кафедра українознавства тоді педагогічного інституту, потім – вже університету, деякий час ще животіла, скорочувалася, зрештою, за дещо надуманих обставин перестала існувати, викладачі перейшли до іншої кафедри.

Що стосується автора цих споминів, то він також незабаром перейшов до Миколаївського державного гуманітарного університету ім. П.Могили, де очолив новостворений факультет політичних наук. Наша співпраця, товариські взаємини з В.П.Шкварцем не переривалися ніколи ні на мить. Крім викладацької діяльності, в 2001-2003 рр. він був головою Державної іспитової комісії на політологічному факультеті, учасником багатьох наукових конференцій і Могилянських читань у нашому вузі. Тільки в 2002-2005 рр. Валентин Павлович через кафедри, видавництво нашого університету видав 3 монографії, 5 посібників з грифом МОН

України, а також підручник для істориків, етнологів, політологів та ін. з таким же грифом.

Зі створенням в середині 2003 р. при МДГУ ім. П.Могили Спеціалізованої вченої ради для захисту кандидатських дисертацій з політичних наук В.П.Шкварець стає її членом. За якихось 2 роки в її рамках виступив першим опонентом у здобувачки В.І.Андріяш з Аркасової тематики, очолив комісію з розробки висновку щодо прийняття до захисту дисертації Н.О.Ніколасенко про В.Каразіна та ін. І це при тому, що з 2000 року він є також незмінним членом Спеціалізованої вченої ради для захисту кандидатських і докторських дисертацій з історії України та всесвітньої історії в Одеському національному університеті ім. І.І.Мечникова, де тільки опонував до півдесятка дисертацій.

Відзначаючи позитивне, приємне цієї поважної людини, звернімо ще увагу на її повчальний, непоказушний демократизм, оптимізм і толерантність, повсякчасну готовність прийти на допомогу будь-кому, прямо-таки жертівність при цьому, простоту і доступність. Водночас підкреслимо, як і щодо більшості талановитих людей, його неоднозначність, часом настороженість і обережність щодо нових колег по цеху чи з оточення на роботі і в побуті. Іноді його критичність і самокритичність, буває, досягає критично допустимих меж. Тому зрідка ті, хто не знає його, сприймають це за надмірну вимогливість чи різкість, а то й грубість. А він, до речі, нерідко не жаліє й себе, картає за якусь власну амбіційність, зарозумілість, образливість. Часто навіть в колі друзів або малознайомих людей, в різних дискусіях сам може себе ніби й жартома, але прискіпливо і різко відшмагати, гостро висміяти, засудити свою запальність, вразливість, власне, надто швидке і гостре, хоч і влучне слово, нестримність, надмірну, як вважає, свою балакучість і багатослів'я на шкоду лаконічності та стислості. До того ж надто болісно переживає за те, що когось, колись, десь нібито за щось він образив чи не був достатньо делікатним, уважним або тактовним. Одночасно може рішуче і назавжди припинити стосунки з тими, хто його підвів, виявився непорядним, нещирим.

Не могу не позначити у Валентина Павловича ще якийсь прямо-таки не по роках хворобливе реагування і ставлення до несправедливості і неправди з боку будь-кого, недисциплінованості і "розгільдяйства", безвідповідальності і неорганізованості,

нефаховності, непрофесіоналізму і поверховості, зазнайства і зарозумілості, до підступності і мстивості, подвійних стандартів, двулукості, зрадництва та інших крайніх людських слабкостей і вад, а особливо до нахабства, грубощів і хамства. Проте у багатьох справах, особливо політичних, сам вважає себе борцем, але не бійцем.

Водночас вражає його щирість і повага, любов, якщо хочете, до студентів, молодих викладачів. Поводить себе з ними як з рівними, природно, без найменшої зверхності, повчальності. Знає і поважає, цікавиться долями багатьох своїх випускників, спілкується, підтримує зв'язки з багатьма з них, відслідковує їх життєві шляхи... А вони відповідають на це взаємністю і вдячністю.

Своє сімдесятиріччя Валентин Павлович зустрічає неспокійною, бурхливою і багатогранною, одним словом, активною науково-педагогічною роботою як у своїй традиційній галузі – історії, так і в нових напрямках – історія держави і права України, етапи державності України, історія української еміграції, історія рідного краю (Миколаївщини), де має чимало вагомих публікацій і доповідей, зокрема, на міжнародних конференціях. Загальний його доробок становить майже 500 публікацій, серед яких більше 60 монографій, книг, посібників, підручників. А монографії-посібники про миколаївців, визначних українських істориків М.М.Аркаса, І.Л.Борщака і Б.М.Мозолєвського були першими в українській історіографії, викликали інтерес та резонанс в науковому світі, усього загалу, стали знаковою подією в житті краю та далеко за його межами.

Тож побажаємо талановитій і багатогранній, непересічній людині – Валентину Шкварцю та його родині міцного здоров'я, щастя, творчості, радості життя як сьогодні, так і у майбутньому, непогасної наснаги для здобуття нових вершин у науці та історії і краєзнавстві.

З найщирішими побажаннями вдачі, всього доброго і красивого! Хай щастить йому на многая, многая літа. З води і роси Вам, шановний Валентине Павловичу!

Доктор історичних наук, професор, дійсний член Української Академії історичних наук, декан факультету політичних наук МДГУ ім. П.Могили

М.О.Багмет